

Κοινωνικός διάλογος την εποχή της κρίσης

Συνοπτική παρουσίαση

Εισαγωγή

Η αρχή του κοινωνικού διαλόγου συνιστά θεμελιώδες στοιχείο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της συγκρότησής της, το οποίο κατοχυρώνεται από τα άρθρα 154 και 155 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ). Έχει εξάλλου επί μακρόν αντιμετωπισθεί ως ένας από τους πλέον σημαντικούς μηχανισμούς για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή πολιτικών, ιδίως δε των κοινωνικών πολιτικών και των πολιτικών για την απασχόληση.

Ο ευρωπαϊκός κοινωνικός διάλογος αποτελεί βασική βαθμίδα της ευρωπαϊκής διακυβέρνησης ήδη από την εποχή της θέσπισης του κοινωνικού πρωτοκόλλου, το 1993, δυνάμει της Συνθήκης του Μάαστριχτ. Μέσω του συγκεκριμένου πρωτοκόλλου, καθιερώθηκε η αυτονομία των ευρωπαϊκών κοινωνικών εταίρων και θεσπίστηκε, μαζί με τους πολιτικούς παράγοντες, μια σειρά κοινών αρμοδιοτήτων με σκοπό τον από κοινού προσδιορισμό της «Κοινωνικής Ευρώπης».

Η παρούσα μελέτη χαρτογραφεί, εξετάζει και αξιολογεί τις επιμέρους απαντήσεις του κοινωνικού διαλόγου στην παγκόσμια οικονομική κρίση που πλήττει ολόκληρη την Ευρώπη, μέσω της ανάλυσης:

- του ρόλου που έχει διαδραματίσει ο κοινωνικός διάλογος για τη μείωση της έντασης και την υπέρβαση των αρνητικών επιπτώσεων της κρίσης,
- των αποτελεσμάτων του κοινωνικού διαλόγου σε σχέση με τα μέτρα που αποτέλεσαν αντικείμενο διαπραγμάτευσης και συμφωνίας εκ μέρους των κοινωνικών εταίρων, στις διάφορες βαθμίδες του ευρωπαϊκού συστήματος εργασιακών σχέσεων,
- της αποτελεσματικότητας και της βιωσιμότητας των αποτελεσμάτων του κοινωνικού διαλόγου έναντι της κρίσης.

Πλαίσιο πολιτικής

Η μελέτη εστιάζει στην περίοδο που άρχισε με το ξέσπασμα της κρίσης το 2008 και καλύπτει το χρονικό διάστημα έως και τα μέσα του 2010. Κατά συνέπεια, η έρευνα αφορά τον αντίκτυπο και τις συνέπειες της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης και όχι την επακόλουθη δημοσιονομική κρίση. Η μελέτη αποσκοπεί στη χαρτογράφηση και την ανάλυση των αποτελεσμάτων ή καταγράφει, σε ορισμένες περιπτώσεις, την απουσία αποτελεσμάτων προερχόμενων από τον κοινωνικό διάλογο ως απάντηση στην κρίση καθόλη τη διάρκεια της συγκεκριμένης περιόδου. Εξετάζει τον βαθμό στον οποίο οι κοινωνικοί εταίροι συμμετείχαν στη θέσπιση μέτρων για τον περιορισμό των συνεπειών της κρίσης, καθώς και την αποτελεσματικότητά και βιωσιμότητα του κοινωνικού διαλόγου έναντι της κρίσης.

Βασικά πορίσματα

Ένα καθοριστικής σημασίας στοιχείο της επιτυχίας ή της αποτυχίας του κοινωνικού διαλόγου είναι ο βαθμός στον οποίο το κράτος στηρίζει τη διαδικασία, καθώς και ο βαθμός στον οποίο οι προ της κρίσης σχέσεις μεταξύ των εμπλεκόμενων παραγόντων ήταν συνεκτικές και αναγνωρισμένες. Η μελέτη καταδεικνύει επίσης ότι το εθνικό πολιτικό πλαίσιο εντός του οποίου λειτουργούν οι κοινωνικοί εταίροι συμβάλλει σημαντικά στον τρόπο με τον οποίο οι ενδιαφερόμενοι προσεγγίζουν τον κοινωνικό διάλογο, ενώ το ίδιο ισχύει και για τις εσωτερικές στρατηγικές και τις σχέσεις μεταξύ των διαφόρων εταίρων. Επιβεβαιώνει εξάλλου ότι το θεσμικό περιβάλλον των κρατών μελών όσον αφορά τις εργασιακές σχέσεις έχει συμβάλει στην επιτυχία ή στην αποτυχία του κοινωνικού διαλόγου, καθώς και το γεγονός ότι ένα ευρύ φάσμα θεσμών και σχέσεων αποτέλεσε αντικείμενο ενδελεχούς εξέτασης και εξαντλητικών δοκιμασιών. Συνολικά, η μελέτη φαίνεται να υποδηλώνει μια τάση σύγκλισης στην Ευρώπη, η οποία καταδεικνύει ότι οι κοινωνικοί εταίροι κλήθηκαν από τις κυβερνήσεις τους είτε να συμμετάσχουν σε συζητήσεις είτε να αναλάβουν δικές τους συγκεκριμένες πρωτοβουλίες.

Η κρίση δεν δημιούργησε συνθήκες εξελίξεων υπό τις οποίες οι εμπλεκόμενοι παράγοντες θα μπορούσαν να καινοτομήσουν και να καθιερώσουν νέες μορφές κοινωνικού διαλόγου. Αυτό δεν σημαίνει, ωστόσο, ότι απέτρεψε τη διαμόρφωση καινοτόμων αποτελεσμάτων. Μια σειρά από βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες λύσεις υιοθετήθηκαν σε χώρες όπου δεν είχαν ποτέ δοκιμαστεί στο παρελθόν, όπως η εφαρμογή, για πρώτη φορά, της βραχυχρόνιας απασχόλησης σε εννέα κράτη μέλη.

Οι κοινωνικοί εταίροι συνέβαλαν στην αποτελεσματικότερη προστασία των καλά οργανωμένων τομέων από τις επιπτώσεις της κρίσης στην ευρύτερη οικονομία.

Τα αποτελέσματα του κοινωνικού διαλόγου καθόλη τη διάρκεια της κρίσης είχαν εν πολλοίς συνολικό παρά διαφοροποιημένο χαρακτήρα. Οι διαπραγματεύσεις μεταξύ των κοινωνικών εταίρων εστίασαν περισσότερο σε ζητήματα σχετικά με την απασχόληση, όπως η κατάρτιση και η ασφάλεια των θέσεων εργασίας, ιδίως μέσω μέτρων βραχυχρόνιας απασχόλησης, παρά στο παραδοσιακό ζήτημα των αμοιβών. Οι εργαζόμενοι έδειξαν πρόθυμοι να παράσχουν το αναγκαίο προαπαιτούμενο μιας συνολικής διαπραγμάτευσης, να αποδεχθούν δηλαδή μειώσεις των αποδοχών τους με αντάλλαγμα την παροχή εγγυήσεων για την ασφάλεια της απασχόλησης.

Η τρέχουσα παγκόσμια οικονομική κρίση έχει δοκιμάσει τις αντοχές του συνόλου των εθνικών συστημάτων εργασιακών σχέσεων. Ακόμη και στις χώρες με μακρά παράδοση στη συνεργασία των κοινωνικών εταίρων με τις κυβερνήσεις, οι διαπραγματεύσεις απέτυχαν συχνά να διασφαλίσουν την απαραίτητη συναίνεση και μια κοινή προσέγγιση σχετικά με τον τρόπο αντιμετώπισης της κρίσης.

Οι χώρες με ισχυρό κοινωνικό διάλογο επέδειξαν καλύτερη συνεργασία μεταξύ του κράτους, των εργοδοτών και των εργαζομένων τους. Ωστόσο, τα θετικότερα αποτελέσματα καταγράφηκαν στις συζητήσεις των κοινωνικών εταίρων σε κλάδους που χαρακτηρίζονται από μακρά παράδοση διαβουλεύσεων και συνεργασίας.

Παρά ταύτα, είναι σαφές ότι σε ορισμένους τομείς ο κοινωνικός διάλογος έχει αποδυναμωθεί, και πιο συγκεκριμένα σε περιπτώσεις όπου ο αντίκτυπος της κρίσης επιτάχυνε την ανάδυση προκλήσεων που ήδη σοβούσαν, όπως η συνεκτικότητα μεταξύ των διαφόρων βαθμίδων του κοινωνικού διαλόγου, η μείωση του ποσοστού και της έντασης της συμμετοχής στα συνδικάτα και το ζήτημα της διαπραγματευτικής ισχύος των συνδικάτων.

Η αύξηση του φαινομένου της μονομερούς λήψης αποφάσεων εκ μέρους των κυβερνήσεων επί ζητημάτων που επηρεάζουν τον δημόσιο τομέα και η ολοένα αυξανόμενη αποκέντρωση των συλλογικών διαπραγματεύσεων σε επίπεδο επιχειρήσεων αναδεικνύουν ακόμη περισσότερο τις προκλήσεις που προέκυψαν από την κρίση. Στις περισσότερες χώρες, τα συνδικάτα καλούνταν να διαδραματίσουν δύο αντικρουόμενους ρόλους: αφενός τον ρόλο του

«φύλακα της κοινωνικής ειρήνης» στον ιδιωτικό τομέα, όπου προσπαθούσαν να περιορίσουν τον αριθμό των απεργιών στις επιχειρήσεις και να πείσουν τους εργαζόμενους να προσεγγίσουν με ρεαλιστικό τρόπο τα μέτρα περιορισμού του κόστους και, αφετέρου, στον δημόσιο τομέα, τον ρόλο του συντονιστή μιας ισχυρής και μαζικής αντίδρασης στα μέτρα λιτότητας των κυβερνήσεων.

Η κρίση αποτέλεσε ευκαιρία για την ανάπτυξη νέων μορφών κοινωνικού διαλόγου με σκοπό την καλύτερη αντιμετώπιση των βασικών ζητημάτων, παρότι η ευκαιρία αυτή έμεινε σε ορισμένες περιπτώσεις ανεκμετάλλευτη.

Δείκτες πολιτικής

- Ενώ η κρίση δεν συνέβαλε στη δημιουργία καινοτόμου περιβάλλοντος, σε ορισμένες χώρες έθεσε υπό αμφισβήτηση προϋπάρχουσες μορφές κοινωνικού διαλόγου, ενθαρρύνοντας την απόκριση των κοινωνικών εταίρων και παρέχοντάς τους, σε ορισμένες περιπτώσεις, την ευκαιρία να αποδεσμευτούν από τις παραδοσιακές μορφές κοινωνικού διαλόγου που επικρατούσαν σε αρκετές χώρες.
- Ο κοινωνικός διάλογος ώθησε την πλειονότητα των κρατών μελών στη θέσπιση ρυθμίσεων βραχυχρόνιας απασχόλησης, ένα μέτρο στο οποίο επένδυσαν πολλά οι κοινωνικοί εταίροι. Το εν λόγω μέτρο απαιτούσε συνήθως όχι μόνο τη συμφωνία των κοινωνικών εταίρων αλλά ενίοτε και την υποστήριξη της κυβέρνησης, στις περιπτώσεις όπου χρειάζονταν επιδοτήσεις για την αντιστάθμιση της απώλειας εισοδήματος των εργαζομένων ή τη χρηματοδότηση της κατάρτισής τους.
- Η διαδικασία του κοινωνικού διαλόγου αποδείχθηκε εύλογο μέσο για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων των οικονομικών κρίσεων. Ωστόσο, παρά την αναγνώρισή του ως βασικού εργαλείου για την αντιμετώπιση της κρίσης και τη διατήρηση της σταθερότητας των συστημάτων εργασιακών σχέσεων στην Ευρώπη, ο κοινωνικός διάλογος αποδυναμώθηκε σε περιπτώσεις όπου σοβούσαν προκλήσεις σχετικές με τη συνεκτικότητα των επιμέρους βαθμίδων του.
- Ενώ η έρευνα καταδεικνύει με σαφήνεια την αλληλεπίδραση και έναν βαθμό συντονισμού μεταξύ των κοινωνικών εταίρων σε εθνικό επίπεδο, τόσο οριζόντια όσο και κάθετα, ελάχιστα μόνο στοιχεία υποδηλώνουν την ύπαρξη συντονισμού από το εθνικό προς το ενωσιακό επίπεδο και αντίστροφα.

Περισσότερες πληροφορίες

Η έκθεση *Social dialogue in times of crisis* (Κοινωνικός διάλογος την εποχή της κρίσης) είναι διαθέσιμη στη διεύθυνση <http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef1221.htm>

Για περισσότερες πληροφορίες, μπορείτε να επικοινωνείτε με τον Christian Welz, υπεύθυνο έρευνας, cwe@eurofound.europa.eu